

Alzheimer pijnigt de geest van Jet Kooijman (88). ‘Ik wil niet langer wachten, ik ga maandag’

Ze is lichamelijk fit, maar haar hoofd nevelt. Dus wil Jet Kooijman euthanasie. ‘Ik doe het ook voor jullie’, zegt ze tegen haar dochter. ‘Als de dokter komt, is het zo over.’

Tim van der Pal en **Marten van de Wier** 24 maart 2023

In de hoek van de woonkamer, achter de koffietafel, staat een doos vol witte rouwkaarten. De tekst op het stevige papier is definitief, en honderden keren identiek: ‘Jet Kooijman-Fresco 14 november 2022’. Vandaag is het 11 november 2022 en Jet Kooijman zit rechtop aan haar koffietafel. In haar heldere ogen is niets te zien van een aanstaande dood. Vanochtend heeft ze nog gewandeld en een half uur gymnastiek gedaan. “Ik twijfel nog of ik dat maandag, op de ochtend voor mijn euthanasie, weer zal doen”, zegt Jet. “Het lijkt wat vreemd.”

Decennialang dacht Jet (88) ondanks een gelukkig leven na over euthanasie. Jaren geleden verloor ze haar man en zoon na een lang ziekbed, de angst zelf zo te sterven zwol aan. Al sinds 1995 heeft Jet een wilsverklaring. Ze wil niet hulpbehoevend worden, niets van haar scherpheid verliezen en ‘beslist niet naar een of andere inrichting’, zo staat erin.

Nu heeft ze moeite om de krant uit te lezen. “Ik vergeet wat ik net las. En in de supermarkt raak ik verdoofd”, zegt Jet. “Mijn eigen hoofd laat me soms in de steek.” Een scan bij de dokter bood de verklaring: beginnende alzheimer. “Dan euthanasie”, zei ze resoluut. “En snel, want straks kan ik er niet meer om vragen. Het is net een zwaard van Damocles dat boven mijn hoofd hangt”

‘Ik wil gewoon zelfstandig, in mijn huis, overlijden’

Jet is altijd bang geweest om afhankelijk te raken. Na het verlies van haar Joodse vader in de Tweede Wereldoorlog groeide ze op zonder haar biologische ouders, ze regelde haar eigen zaken. Hulp van thuiszorg vindt Jet dan ook onacceptabel, dement eindigen in een verzorgingstehuis nog erger. Dat haar hoofd nevelt en soms vergeet wat het lichaam aan het doen is, noemt Jet ‘vreselijk’. Ze vreest een sociaal isolement, ook omdat ze niet goed meer hoort. “Ik wil gewoon zelfstandig, in mijn huis, overlijden. En dat kan alleen op deze manier”, zegt Jet. “Als de dokter komt, is het ook zo over.”

Euthanasie is steeds normaler geworden en vaker mogelijk. Het voelt voor Jet als een opluchting, zo vertelt ze een paar dagen voor haar dood. Leven met alzheimer is nu al pijnlijk, ze verliest stukje bij beetje de controle over haar leven. Het idee dat het steeds erger wordt, vindt Jet ondragelijk.

De slaapkamer waar ze zal overlijden, is opgeruimd. Aan een haakje hangt een donkerblauw jasje met witte stiksels. Jet zal het dragen als ze sterft en tijdens de uitvaart. “November is de beste optie”, zegt Jet. “December is geen maand om dood te gaan, dan zetten de kinderen van de buurvrouw hun schoen.” Aan de muur hangen tekeningen waarop de kinderen Jet feliciteren met haar 87ste verjaardag, nog maar een paar jaartjes en ze is honderd, staat er. “Ik wil niet langer wachter”, zegt Jet. “Ik ga maandag.”

“Het is surrealistisch. Ze kookt nog zelf, leeft zelfstandig en spreekt nog zo helder”, zegt dochter Josephine Kooijman (60). Toch tracht ze niet haar moeder te beïnvloeden. “Dit is wat ze altijd wilde.” Met een strenge, maar liefdevolle blik kijkt ze haar moeder aan. “Het gaat wel snel allemaal. Je had mijn verjaardag en andere mooie momenten nog mee kunnen maken. Maar er is altijd wel wat: een verjaardag of trouwdag. En ondertussen ga jij alleen maar achteruit, ik snap je inmiddels wel.”

“Dit is de meeste egoïstische keuze die ik kan maken, maar ik doe het ook voor jullie”, reageert Jet. “Jij woont met je gezin in Zwitserland. Je leven is daar, en je kan niet terug om voor mij te zorgen. Ik moet niet hebben dat jij me gaat douchen.”

Huisarts Wester

Jet klopte aan bij Charlotte Wester, een huisarts uit de buurt. Wester had moeite met het verzoek van Jet; de vrouw oogde zeer vitaal en ondanks haar beperkingen had ze plezier in leven. De beginnende alzheimer, het slechte gehoor, dubbelzien, duizeligheid en Jets absolute afkeer tegen het verzorgingstehuis leken Wester na vele gesprekken toch voldoende. Deze kwalen waren niet te behandelen. De dokter en een consulent van het Expertisecentrum Euthanasie, vonden dat er sprake was van ‘ondraaglijk en uitzichtloos lijden’, de voornaamste vereiste voor euthanasie. “Ik zou het

mezelf kwalijk nemen als Jet diep ongelukkig haar eigen huis moet verlaten”, zegt Wester. “Wanneer ik er nu niet uit stap, besta ik straks nog, maar dan leef ik niet meer”, zei Jet tegen haar.

In de gesprekken met Jet ontdekte Wester hoe afhankelijk Jet was van haar omgeving. “Er was zoveel op poten gezet”, zegt Wester. “Dat je nauwelijks zag hoe erg de ziekte al was.” De buurvrouw, een trouwe vriendin van de familie, begeleidde Jets leven. Voor iedere afspraak vertelde ze Jet wat er te gebeuren stond. Als ze ergens heen ging controleerde de buurvrouw, middels haar telefoon, of Jet niet van de route afweek. Gebeurde dat wel, dan belde ze Jet.

Voor Josephine was het een vreemde periode. Daar zat ze dan: bij een dokter de dood van haar moeder te verdedigen. Maar Jet toonde geen twijfel, en dat hielp. Haar vastberadenheid droeg de familie.

Een maand voor de euthanasie

Een maand eerder, 11 oktober 2022, heeft ze van de zenuwen de hele nacht niet geslapen. Jet kijkt huizenhoog op tegen de ‘keuring’, zoals ze dat noemt. Ze is ‘als de dood’ dat ze geen euthanasie kan krijgen. “Ik verwachtte het ergste”, vertelt ze in november.

Op deze dag komt de Scen-arts (wat staat voor Steun en Consultatie bij Euthanasie in Nederland). Het oordeel van alleen huisarts Wester volstaat niet bij euthanasie: een tweede arts kijkt mee en adviseert of aan de eisen van de wet is voldaan.

Met haar dementie behoort Jet tot een minderheid van de patiënten die euthanasie krijgen. De grootste groep zijn de kankerpatiënten: zij vormen 60 procent van het totaal. Dat zij euthanasie kunnen krijgen, is nauwelijks omstreden.

Maar voor patiënten met dementie was het vijftien jaar geleden lastiger om euthanasie te krijgen. In 2004 kreeg één patiënt euthanasie vanwege dementie. In 2012 waren dat er 42, en in 2021 215.

Tussen 2012 en 2021 groeide ook het aantal patiënten dat euthanasie kreeg vanwege een psychiatrische aandoening: van 14 naar 115.

Artsen voelen zich daarbij gesteund door de veranderende maatschappelijke opvattingen, en de oordelen van de euthanasiecommissies – die na elke euthanasie achteraf het verslag van de arts controleren – en soms ook van de rechter. De Hoge Raad oordeelde drie jaar terug dat zelfs bij vergevorderde dementie, als iemand er niet meer zelf om kan vragen, euthanasie toch mogelijk is op basis van een wilsverklaring op papier.

Ook huisarts Wester schoof op. “Een paar jaar terug dacht ik nog dat ik zelf geen euthanasie mocht doen bij mensen met dementie. Dat is nu wel anders, al zal ik nooit de dokter van de dood worden.” Het blijft voor haar lastig euthanasie te verlenen, helemaal als mensen zich minder goed kunnen uiten en ze af moet gaan op een eerder opgestelde wilsverklaring.

Herinneringen in het lege huis van Jet. Beeld Patrick Post

De stille keuring

De spanning van het gesprek met de Scen-arts legt de anders zo spraakzame Jet het zwijgen op. Drie kwartier lang stelt de arts vragen: over Jets aandoeningen, haar angst voor de verergerende alzheimer en haar wens om nu ‘al’ te sterven. Jet blijft stil.

Het gezelschap, met Josephine aan de koffietafel, komt geen steek verder. Jet doorbreekt de stilte: “Als u mij geen toestemming geeft, zal ik er zelf een einde aan maken”. Daar is de arts niet van gediend. Dreigen heeft volgens hem geen enkele zin.

Josephine vraagt of ze haar moeder mag helpen. Na haar korte inleiding, komen ook bij haar moeder de woorden los. “Dementie zal mij ongelukkig maken en dwingen iets te worden wat ik beslist nooit wil zijn.” De Scen-arts ziet het leed. De euthanasie kan doorgaan.

12 november 2022: Een laatste weekend

Het weekend voor de euthanasie schijnt de zon onafgebroken. De familie geniet er samen van, vertelt Josephine later. De man van Josephine is overgekomen uit Zwitserland en hun twee kinderen, Isabelle en Victor zijn ook in Alkmaar. De familie wandelt uren over het strand bij Bergen aan Zee. Jet heeft geen moeite de rest bij te houden. ‘s Avonds is ze nog even fanatiek bij monopoly en mens-erger-je-niet. De wijn vloeit rijkelijk.

Pas op de laatste avond trekt Jet zich terug. Ze is moe. Josephine wil bij haar moeder in bed kruipen, maar dat laat Jet niet toe. Deze nacht wil ze alleen doen.

De laatste uren

Maandagochtend staat Jet vroeg op. Geen gymnastiek. Het geluid van een tafel die gedekt wordt, wekt Josephine en haar man en kinderen die bij oma logeren. Samen ontbijten ze. Het is gezellig, maar na een uurtje kijken ze elkaar aan. Wat nu? Blijven wachten is niks, dus stappen ze in de auto naar Bergen voor een kopje koffie. Daarna versnelt de tijd en de familie heeft er geen erg in. Voor ze het doorhebben is de ochtend voorbij.

Een half uur voor de komst van Charlotte Wester, om 12 uur, rijdt Jet voor de laatste keer met de auto haar eigen straat in.

Euthanasie gebeurt doorgaans door twee injecties van een dokter. De eerste zorgt voor een coma, daarna volgt een spierverslapper en de patiënt overlijdt. Maar Jet zal overlijden door het innemen van een drankje, waardoor ze echt zelf de dodelijke handeling verricht. Minder patiënten kiezen daarvoor, maar het past bij Jets streven naar eigen regie.

Huisarts Wester is daar blij mee, het is minder zwaar, ze hoeft geen middel in te spuiten. Op het bed in de slaapkamer neemt Jet het drankje aan. “Op de hemel”, zegt ze nog – terwijl ze niet in god gelooft.

Josephine zit klaar met rode wijn en thee: zo kan haar moeder de vieze smaak wegspoelen. Het blijkt niet meer nodig. Jet verslapt meteen, snurkt een paar keer uitgebreid en valt dan weg. Binnen een kwartiertje is ze overleden. Josephine kan nog net op tijd het glas wijn uit haar hand nemen.

Jet Kooijman

Henriette Fresco werd op 9 januari 1934 geboren in Den Haag. Haar vader was Joods en zo werd ‘Jetje Fresco’ de eerste jaren van haar leven ook opgevoed. Toen de oorlog uitbrak vertrok ze naar een katholieke tante. Later, toen ze bij de familie Klaver in Alkmaar woonde, kreeg Jet ook officieel een nieuwe naam: Jetty Klaver.

Haar vader keerde niet terug uit de oorlog. Moeder bleek achteraf uit de voogdij te zijn gezet. Waarom kwam Jet nooit te weten, maar ze stond er alleen voor. Na de Mulo haalde Jet haar onderwijsakte aan de katholieke kweekschool in Amsterdam. Ze werd onderwijzeres en trouwde in 1958 met Hendrik Kooijman.

Samen kregen ze twee kinderen: Josephine en Bernard. Bernard overlijdt in 2009, als gevolg van een auto-immuunziekte en kanker. Jet omschrijft het als een verlamdende en gevreesde gebeurtenis. Zes jaar later in 2015 komt ook haar man te overlijden.

Vanaf dat moment is Jet alleen, haar slechte gehoor maakt omgang met anderen steeds moeilijker, ze vreest een sociaal isolement. Als ze alzheimer krijgt is het voor Jet genoeg, ze kiest voor euthanasie. Op 14 november 2022 is het zover, Henriette Kooijman-Fresco werd 88 jaar.

